

بررسی تطبیقی تعزیرات

در قاعده امامیه و قانون مجازات اسلامی

نویسندگان

راضیه نجفی

دانشجوی دکتری تخصصی فقه و مبانی حقوق اسلامی، مدرّس، انتشارگاه

محدثه یحیی پور

کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

انتشارات جاودانه

سرشناسه : نجفی، راضیه، ۱۳۴۷-
 عنوان و نام پدیدآور : بررسی تطبیقی تعزیرات در فقه امامیه و قانون مجازات اسلامی
 نویسندگان: راضیه نجفی، محدثه یحیی پور
 مشخصات نشر : تهران: جاودانه، جنگل، ۱۳۹۶
 مشخصات ظاهری : ۲۰۰ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۵۸۲-۱
 وضعیت فهرست نویسی : فیپا
 موضوع : تعزیرات (فقه) - ایران
 موضوع : Ta'zir Punishment (Islamic Law) - Iran
 موضوع : حقوق جزا - ایران
 موضوع : Criminal Law - Iran
 موضوع : فقه تطبیقی
 موضوع : Islamic Law, Comparative*
 شناسه افه : ۵
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ب۳ ن۱۹۵/۶ BP
 رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۷۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۵۰۰۱۱۹

عنوان کتاب: بررسی تطبیقی تعزیرات در فقه امامیه و قانون مجازات اسلامی
 نویسندگان: راضیه نجفی، محدثه یحیی پور
 ناشر: انتشارات جاودانه، جنگل
 ناظر فنی: امین لشکری
 نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۷
 قطع و تیراژ: وزیری، ۵۰۰ نسخه
 قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۵۸۲-۱

<http://www.jangal.com>

[email: info@junglepub.org](mailto:info@junglepub.org)

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۸۶۱۱۵-۹-۶۶۴۸۲۸۳۰

۰۳۱-۳۳۲۰۵۰۰۵-۳۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای نویسندگان محفوظ است»

فهرست مطالب

مقدمه

۱	بخش اول: کلیات
۳	اهداف کتاب
۳	ضرورت و اهمیت کتاب
۴	پیشینه کتاب
۵	تعریف مفاهیم و اصطلاحات
۵	تعریف فقه در لغت و در اصطلاح فقها
۵	تعریف تعزیر از لحاظ لغوی و شرعی
۶	تعریف فقهی (شرعی) تعزیر
۹	تعریف تعزیر در اصطلاح فقههای شیعه
۱۰	تعریف تعزیر از لحاظ اصطلاحی
۱۴	مفهوم و معنای تعزیر در فقه امامیه و حقوق جزا
۱۵	مفهوم و معنای تعزیر در حقوق جزا (قانون مجازات اسلامی)
۱۵	تعریف حقوق جزای اسلامی
۱۶	تفاوت تأدیب و تعزیر
۱۸	مصادیق تعزیر در قرآن
۱۹	سیر تاریخی تعزیر در کتابهای فقها

- تبیین تعزیر فقهی (شرعی) و تعزیر حکومتی (حقوق جزا)..... ۲۰
- فرق میان حد و تعزیر..... ۲۲
- بخش دوم: انواع تعزیر در فقه امامیه و حقوق جزا..... ۲۵**
- اقسام تعزیر در فقه امامیه و حقوق جزا..... ۲۷
- تعزیر در جرایم مقدر و غیر مقدر..... ۲۷
- انواع تعزیر به اعتبار وسیله کیفر و مجازات..... ۲۷
- تعزیر به وسیله کیفر بدنی..... ۲۷
- تعزیر به وسیله سلب آزادی یا ایجاد محدودیت آن..... ۲۸
- تعزیر به وسیله کسر روستی..... ۲۸
- تعزیر به وسیله کیفر مالی..... ۲۸
- تعزیر به صرف جرم یا ملاءمت بر آن..... ۲۸
- تعزیر مقدر و غیر مقدر..... ۲۸
- تعزیر در حق الله و حق الناس..... ۲۹
- معیار تشخیص حق الله و حق الناس..... ۲۹
- تفاوت‌های تعزیر در حق الله و حق الناس..... ۳۱
- احکام حبس تعزیری..... ۳۲
- اختلاف آرا در حبس تعزیری در اسلام..... ۳۳
- بهره‌گیری از اطلاق و عموم روایات..... ۳۳
- استفاده از روایات خاص..... ۳۴
- مبانی حبس در حقوق جزا..... ۳۶
- محاسن حبس از دیدگاه حقوق جزا..... ۳۶
- معایب حبس از دیدگاه حقوق جزا..... ۳۷
- پیشنهادهای اصلاحی..... ۳۹
- ادله تعزیر به وسیله مجازات‌های مالی..... ۴۰
- بیان ادله تعزیرات مالی..... ۴۰

۴۱		اطلاقات ادله ولایت فقیه
۴۲		اعتبار عقلی موجب وثوق
۴۳		بخش سوم: مقایسه احکام فقه امامیه با حقوق جزا
۴۵		جهات مشترک تعزیرات در احکام فقهی و مبانی حقوق جزا
۴۵		شخصی بودن مجازات
۴۶		اضطرار و اکراه
۴۶		استناد به ارتکاب جرم
۴۶		تساوی در کیفر
۴۷		فردی کردن مجازات
۴۸		جهات اختصاصی تعزیرات در احکام فقهی و مبانی حقوق جزا
۴۸		منابع تعیین جرم
۴۹		ملاک و هدف
۵۰		اختیار تعیین عقوبت در حقوق جزا و فقه امامیه
۵۱		مسئولیت جزایی در حقوق جزا و فقه امامیه
۵۲		تمایز در طبقه‌بندی و تقسیم جرایم در حقوق جزا و فقه امامیه
۵۳		تمایز در انصراف و ندامت
۵۵		تمایز در مرور زمان
۵۵		نتایج متعدد با انجام جرم واحد در حقوق جزا و در فقه امامیه
۵۶		راه‌های اثبات جرم در حقوق جزا و در فقه امامیه
۵۹		اختلاف در سرزمینی بودن قوانین در احکام فقهی و حقوق جزا
۶۰		اجرا و صدور حکم
۶۱		سیستم رسیدگی
۶۲		ارزیابی و تبعیت از دلایل
۶۳		مصونیت از تعقیب در حقوق جزا و در فقه امامیه
۶۳		مجازات در حال جنون در حقوق جزا و در فقه امامیه

بخش چهارم: دامنه تعزیر در فقه امامیه و حقوق جزا ۶۵

- ۶۷ اثبات تواتر معنوی و الغای خصوصیت از روایات
- ۶۸ سیره عملی رسول اکرم (ص) و امیرالمؤمنین (ع)
- ۶۸ حفظ پایه‌های نظام
- ۷۰ تعزیر در تخلف از احکام حکومتی در فقه شیعه
- ۷۳ تعزیر در ایجاد مفسده و انجام امور خلاف مصالح عمومی
- ۷۳ تعزیر در ایجاد مفسده
- ۷۵ تعزیر در وجوب دفع مفسده
- ۷۵ مقتضای تعزیر صحت و مجاز
- ۷۶ پیشگیری از وقوع مفسده
- ۷۷ حبس بعد از قصاص جانی
- ۷۸ تعزیر در انجام امور خلاف مصالح اجتماعی
- ۷۸ تعزیر متهم به قتل
- ۷۹ تعزیر متهم به سرقت
- ۷۹ حبس بغات برای آزادی اسرای مسلمان
- ۷۹ موارد مجازات در حقوق جزا «عناصر تشکیل دهنده جزا»
- ۸۰ عنصر مادی
- ۸۰ عنصر روانی یا معنوی
- ۸۰ عنصر قانونی
- ۸۱ عنصر ظلم یا خلاف عدالت
- ۸۱ امکان تقنین در کلیه امور جزایی

بخش پنجم: اختیارات حاکم در تعزیر در فقه امامیه و حقوق جزا ۸۳

- ۸۵ اقسام اختیارات حاکم در تعزیر
- ۸۵ مقصود از اختیار حاکم در تعزیر
- ۸۷ اثبات اختیار حاکم در تعزیر در فقه شیعه

۸۷	 اختیار در تعیین زمان تعزیر
۸۷	 اختیار در مقدار تعزیر
۸۸	 تجویز عفو برای حاکم
۸۹	 مجازات‌های مختلف برای جرم واحد
۹۰	 تعمیم در تعزیر
۹۰	 سیره عملی رسول الله (ص) و امیرالمؤمنین (ع) درباره تعزیر
۹۱	 تشدید و تخفیف در تعزیر
۹۲	 شفاعت در تعزیر
۹۲	 جواز شفاعت در تعزیر
۹۳	 قبول شفاعت در تعزیر
۹۴	 عدم جواز شفاعت در حق الناس
۹۵	 عفو از تعزیر در فقه امامیه
۹۶	 عفو در صورت اثبات جرم با اقرار
۹۷	 صحت مطلق عفو با رعایت مصلحت
۹۸	 عفو از تعزیر در حقوق جزا
۹۸	 عفو عمومی و خصوصی
۹۹	 تفاوت‌های عفو خصوصی با عمومی
۱۰۰	 مقایسه عفو در نظام تعزیرات در فقه امامیه و حقوق جزا
۱۰۰	 اصل قانونی بودن جرم و مجازات در تعزیر
۱۰۰	 پیدایش اصل قانونی بودن جرایم و مجازات
۱۰۱	 انتقادات وارد به اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها
۱۰۲	 فردی کردن مجازات‌های تعزیر
۱۰۲	 اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها در تعزیرات
۱۰۳	 تخفیف، تشدید و تعلیق در مجازات‌های تعزیری
۱۰۴	 علل تشدیدکننده مجازات تعزیری

- تکرار جرم ۱۰۴
- انجام جرم در زمان‌ها یا مکان‌های مقدس ۱۰۵
- اشاعه فحشاء سوء سابقه و شرارت ۱۰۶
- تخفیف، تعلیق و تشدید مجازات تعزیر در حقوق جزا ۱۰۷
- مقصود از معاذیر قانونی ۱۰۷
- کیفیات مخفّفه قضایی ۱۰۸
- تطبیق با حقوق جزا ۱۰۹
- تعلیق اجرای مجازات‌ها ۱۱۰
- تعلیق در اجرای مجازات دیدگاه حقوق جزا و قانون مجازات اسلامی ۱۱۱
- موارد تشدید مجازات ۱۱۱
- علل اختصاصی و علل عمومی تشدید مجازات ۱۱۲
- علل عینی و علل شخصی تشدید مجازات ۱۱۲
- جامعیت نظام تعزیرات در تشدید مجازات ۱۱۳
- بخش ششم: راه‌های اثبات و شرایط مجری تعزیر در فقه امامیه و حقوق جزا ۱۱۵**
- اثبات تعزیر با اقرار ۱۱۷
- اثبات تعزیر با دو بار اقرار ۱۱۷
- اجماع ۱۱۷
- اصاله البرأئه ۱۱۸
- سیره ۱۱۸
- اقرار به منزله شهادت ۱۱۹
- اثبات تعزیر با یک بار اقرار ۱۲۰
- اطلاق ادله اقرار ۱۲۰
- روایات خاص ۱۲۱
- اولویت ۱۲۲
- اثبات تعزیر با یک شاهد ۱۲۳

۱۲۳	اثبات تعزیر با یک شاهد و سوگند
۱۲۴	اثبات نظریه فقه‌های شیعه
۱۲۵	اقرار و شهادت در حقوق جزا
۱۲۵	حکم تعزیر متهم
۱۲۶	عدم جواز تعزیر متهم
۱۲۶	جواز تعزیر متهم در مورد استثنائی
۱۲۷	تعزیر متهم به اسلح در نظام و امنیت عمومی
۱۲۸	حبس متهم به قتل
۱۲۹	حبس متهم به مسامحه در امنیت دین
۱۳۱	حبس احتیاطی یا توقیف متهم در حقوق جزا
۱۳۱	بیان نظرات حقوق دانان
۱۳۲	توقیف متهم در حقوق جزا
۱۳۲	شرایط اقامه کننده تعزیر
۱۳۴	قضاوت مقلد با اذن مجتهد
۱۳۵	شرایط قضاوت در مکاتب حقوقی
۱۳۶	جامعیت نظام قضایی اسلام در بیان شرایط قاضی
۱۳۶	شرایط مستحق تعزیر
۱۳۶	شرایط عامه در فقه شیعه
۱۳۸	شرایط مستحق مجازات تعزیر در حقوق جزا
۱۳۹	شرایط خاص
۱۴۰	شرایط اجرای تعزیر
۱۴۰	عدم اصرار و هلاکت مجرم
۱۴۱	وجود مصلحت
۱۴۱	تقدم امر به معروف و نهی از منکر بر تعزیر
۱۴۳	کمتر بودن مقدار تعزیر از حد

۱۴۳	 اوصاف مجازات تعزیرات در حقوق جزا
۱۴۵	 بخش هفتم: موجبات سقوط تعزیر و آثار آن در فقه امامیه و در حقوق جزا
۱۴۷	 سقوط و اسقاط تعزیر
۱۴۷	 عوامل سقوط تعزیر در فقه شیعه
۱۴۷	 مرگ جانی یا مدعی علیه
۱۴۷	 موت مجنی علیه
۱۴۸	 توبه مجرم
۱۴۹	 انکار بعد از اقرار
۱۵۱	 اقامه بینه
۱۵۲	 اعتراف ذی حق
۱۵۳	 لعان زوج
۱۵۳	 عروض جنون
۱۵۴	 مرور زمان و سقوط تعزیر
۱۵۴	 تداخل جرایم
۱۵۴	 اثبات بطلان شهادت
۱۵۵	 عوامل سقوط مجازات تعزیرات در حقوق جزا
۱۵۵	 فوت محکوم علیه
۱۵۶	 عروض جنون
۱۵۷	 اسقاط تعزیر
۱۵۷	 مفهوم و حقیقت اسقاط
۱۵۷	 اسقاط تعزیر با عفو از آن
۱۵۷	 عفو در حق الناس
۱۵۸	 اسقاط تعزیر با مصالحه
۱۵۸	 مصالحه در حق الناس
۱۵۹	 مصالحه در حق الله

آثار مترتب بر اجرای تعزیر	۱۵۹
ضمانت اجرای قانون	۱۵۹
اقامه عدل	۱۶۰
پیشگیری از تکرار جرم	۱۶۰
ارعاب و عبرت دیگران	۱۶۱
جلوگیری از انحرافات اخلاقی	۱۶۱
اصلاح و تأییب مجرم	۱۶۲
برقراری امنیت اجتماعی و نظم اجتماعی	۱۶۲
جلوگیری از تعطیل سنت حدیث الهی	۱۶۳
مبارزه با فساد	۱۶۳
دفاع از ارزش‌ها	۱۶۴
حمایت از مصالح جامعه	۱۶۴
حفظ حقوق الله و حقوق الناس	۱۶۵
تطهیر از گناه	۱۶۵
بخش هشتم: نتیجه گیری	۱۶۷
نتیجه گیری	۱۶۹
فهرست منابع فارسی و عربی	۱۷۳

خرد با عشق چو گرد دمساز به نام او چو شد هر جمله آغاز
 فراوان نکته ناگفته اندکی هزاران گنج پیدا می‌توانی

موضوع این کتاب بررسی تطبیقی تعزیرات در فقه امامیه و قانون مجازات اسلامی است. تعزیر کیفری است که از پیش تعیین شده است. از خصلت انعطاف‌پذیری دانش فقه حکایت دارد، مسأله تشریح مجازات‌های منعطف نشان‌دهنده بویابی فقه است که چهارچوبی منطبق با زمان و مکان را توصیه می‌کند زیرا جرایم دارای جنبه و همچنین جنایات بر نفس و اعضاء که مشمول مجازات قصاص هستند محدود و نسبتاً اندک است. ولی بسیاری از جرایم مشمول نظام تعزیرات هستند.

مهم‌ترین اهداف این کتاب عبارتند از:

- ۱- شناخت و بررسی مسائل فقهی و نظرات فقهای امامیه و حقوق جزا در مورد تعزیرات و تطبیق آن با حقوق جزا و قوانین موجود در جامعه اسلامی ما است.
- ۲- تبیین نظرات فقهای شیعه درباره تعزیر شرعی و تعزیر حکومتی.
- ۳- آشنا کردن جامعه با موجبات تعزیر.
- ۴- هدف از این کتاب یک هدف علمی است که در صورت اثبات در محاکم قضایی کاربرد خواهد داشت.

در نتیجه تعزیر به عنوان یک عقوبت شرعی، وسیله‌ای برای منع و زجر مجرم از تکرار معصیت و اصلاح اوست و موجب جلوگیری سایرین از ارتکاب هر آنچه میغوض شارع است

می‌شود، لذا بسیار ضروری است که نظرات فقهی علماء دین و قوانین موضوعه در حقوق جزا که خود به نحوی برگرفته از منابع شرعی است مورد بررسی قرار گیرد. این کتاب شامل یک مقدمه و هشت بخش می‌باشد.

بخش اول: کلیات.

بخش دوم: انواع تعزیر در فقه امامیه و حقوق جزا.

بخش سوم: مقایسه احکام فقه امامیه با حقوق جزا.

بخش چهارم: دامنه تعزیر در تخلف از احکام حکومتی در فقه امامیه و حقوق جزا.

بخش پنجم: اختیارات حاکم در تعزیر.

بخش ششم: راه‌های اثبات و شرایط مجری تعزیر در فقه امامیه و حقوق جزا.

بخش هفتم: موجبات سفت تعزیر و آثار اجرای آن.

بخش هشتم: به نتایج گسختن اختصاص یافته است. عدالت، امنیت، حفظ نظم، رعایت

حقوق فرد و اجتماع و ارزش‌های از پیش قبل، از ابزار مهم انسان در نیل به کمال مطلوب به حساب می‌آید.

در طول تاریخ افراد بسیاری برای رسیدن به آن تلاش نموده و سختی‌ها را به جان و دل خریده‌اند. روشن است که از جمله عوامل مؤثر در تحقق کمال این امور، اجرای قوانین کیفری است؛ زیرا به تجربه ثابت شده است که مفاهیم اعتباری، زمانی، مادی، عینی پیدا خواهد کرد که به وسیله نظام جزایی حمایت شود و در حقیقت اجرای قوانین کیفری تعزیری یکی از عواملی است که باعث تنظیم روابط صحیح و رعایت حقوق افراد و برقراری نظم و امنیت است و حس عدالت‌خواهی را در انسان اغنا می‌کند و فرایند تکامل خود و جامعه را فراهم می‌سازد.

مهم‌ترین بخش این کتاب تعزیر است؛ زیرا بسیاری از جرایم مشمول نظام تعزیرند. در دنیای کنونی هماهنگی با پیشرفت‌های فنی و علمی که در سطوح اجتماعی به وقوع پیوسته است؛ گستردگی، تنوع و پیدایش جرایم جدید غیر قابل انکار و هر روز رو به افزایش است؛ به نحوی که جهان در آتش شرارت‌ها و مفساد و بزهکاری‌های مختلف می‌سوزد. اکثر قریب به اتفاق جرایم نوظهور جرایم تعزیری‌اند. از سوی دیگر با اینکه فقها در دوران‌های گذشته تا به

امروز موضوعات مختلف فقهی را بررسی کرده و با نظر دقیق اجتهادی به کند و کاو آن‌ها پرداخته‌اند؛ اما متأسفانه در مورد تعزیرات با همه اهمیتش کمتر تحقیق شده است.

روشن‌ترین دلیل این خط‌مشی آن است که تحقق عینی مسایل تعزیرات در قلمرو اختیارات حاکم است و عملاً به بسط ید امام و تشکیل نظام سیاسی بر اساس امامت بستگی دارد و از آنجا که در دوران گذشته حکومت در اختیار حکام ظالم و ستمگر بوده، فقهای شیعه وارد شدن در ححنه سیاسی و متکفل شدن امور قضایی را کمک به ظالم می‌دانستند. همچنین بدلیل اینکه دستگاه قضایی به حکومت‌های جور منسوب بود و آنان فاقد شرایط لازم بودند؛ فقها شرح مسایل تعزیرات و بیان جزئیات آن‌ها را بی‌فایده می‌پنداشتند؛ بدان جهت فقط به ذکر کلیات مسایل تعزیرات در ضمن کتاب حدود اکتفاء نموده‌اند.

بعد از انقلاب اسلامی ایران به هجری هفتم، فقیه مجاهد حضرت امام خمینی رحمه‌الله علیه زمینه اجرای تعزیرات فراهم گردید و تحقیق و امارت را در این باره افزایش یافت؛ در عین حال آنچه انجام شده است، پاسخ‌گوی نیازها نیست. با توجه به اینکه فقه شیعه در تمام زمینه‌ها جامع، کامل و پویا است و آن را که تا روز قیامت بشریت به آن نیاز دارد و در تکامل انسان مؤثر است. خداوند به وسیله پیامبر اکرم (ص) و ائمه طاهرين عليه السلام بیان داشته، لازم است صاحب‌نظران در مسایل فقهی احکام مربوط به تعزیرات را به زحری که پاسخ‌گوی نیازهای این زمان باشد با تکیه بر اصول کلی و مبانی مسلم فقهی که ائمه اطهر (ع) در باب تعزیرات و دیگر ابواب آن بیان کرده‌اند، استخراج نمایند تا دستگاه قضایی بتواند از آن بهره بگیرد.

از آنجا که بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی که عمده جرائم را در بردارد کاربردی‌ترین بخش قانون مجازات است که بسیاری از مواد آن تکرار قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ و اصلاحات بعدی آن می‌باشد و به خصوص قانون سال ۱۳۷۵ برخی مواد قانون مجازات عمومی را که در قانون مصوب ۱۳۶۲ پیش‌بینی نشده بود وارد این قانون کرد و مناسب بود که قوانین متفرقه کیفری را که در قانون مجازات اسلامی نیز مقررات مشابهی دارند در این قانون ادغام می‌نمود و به بسیاری از سردرگمی‌ها پایان می‌داد مثلاً در مورد ارتشاء، اختلاس، خیانت در امانت.